



*Darja Mihelič*

## J'ACCUSE

*ali*

*Kako popraviti po vojni storjene krivice?*

Umrla je na Golniku, 23. julija 1981 ob 5. uri in 55 minut, stara sedemdeset let. Štiri dni kasneje, 27. julija ob 15. uri, so jo sorodniki, prijatelji in znanci pospremili k zadnjemu počitku v družinskem grobu na ljubljanskih Žalah.

Milica Grafenauer se je rodila 29. marca 1911 kot tretji otrok gimnazijskega profesorja slovenščine, koroškega Slovenca Ivana Grafenauerja in njegove žene Ljudmile, rojene Dolžan, katere rod je izhajal z Gorenjskega. Rojena je bila doma, pri porodu pa je pomagala babica Fani Grill. Družina se je kasneje povečala še za deset otrok.<sup>1</sup> Starša, zlasti mati, sta bila globoko verna in sta otroke dosledno vzgajala v katoliški veri. Hčerko sta dala krstiti 11. aprila 1911 na ime Milica Marija. Otroka je krstil kaplan p. Ernest Jenko, njegova botra pa sta bila Ivanov strokovni in poklicni kolega, gimnazijski profesor Izidor Modic<sup>2</sup> in njegova žena Marija. Milica je šla k birmi pri desetih letih, 15. maja 1921.

Po končani ljudski šoli je obiskovala klasično gimnazijo v Ljubljani. Kot tudi ostali bratje in sestre, je bila pri učenju za šolo prepuščena sama sebi in lastni pobudi. V prvem razredu gimnazije (sedanji peti razred osemletke in predvidoma šesti devetletke) je tako izdelala le z zadostnim uspehom. Do konca gimnazije se je "ujela" in 8.

razred zaključila z odliko. Maturirala je junija 1930.

Od 1930 do 1932 je na Filozofski fakulteti v Ljubljani študirala slavistiko in uspešno opravila prvi diplomski izpit. Ker je doma velika družina z eno plačo gimnazijskega profesorja komaj shajala, si je bila med študijem primorana pomagati z inštrukcijami.

Ko je izvedela za možnost študija na šoli za socialno skrbstvo v Bouvigneu na Nizozemskem,<sup>3</sup> je na željo staršev, a tudi lastno, študij slavistike prekinila in odpotovala tja. Čeprav se je

<sup>1</sup> Za podrobnejše podatke o družini z navedbami tozadevne literature prim.: D. Mihelič, Bogo Grafenauer - utrinki iz življenja in dela, Grafenauerjev zbornik, Ljubljana 1996, 13-34.

<sup>2</sup> Bil je štiri leta mlajši od Ivana (rojen je bil 1884, Ivan pa 1880); Ivan je študiral slavistiko in germanistiko na dunajski univerzi med 1900 in 1904, Izidor Modic pa isto smer na isti univerzi med 1904 in 1908. Ivan je od 1908 služboval na I. državni gimnaziji v Ljubljani, Izidor Modic pa 1909-1910 na II. državni gimnaziji v Ljubljani, nato pa na državnem ženskem učiteljskiu v Ljubljani, prim. Slovenski biografski leksikon 2, Ljubljana 1926, 243-244; 5, Ljubljana 1933, 143.

<sup>3</sup> Dejansko je bila to šola za redovnice. Starša sta to vedela, Miličin brat Bogo pa ni bil povsem prepričan, da je bila o tem poučena tudi Milica.

redko pritoževala, je bilo iz drobnih namigov očitno, da so bile bivalne razmere tam težke.

Maja 1936 se je bolehnica vrnila domov kot članica družbe katehistinj (veroučiteljic). Socialno skrbstvo (in dušno pastirstvo) je opravljala v koloniji barak in vagonov v Mariboru. O njeni zagnanosti govori neuspeh poskus priprave tečaja, kjer naj bi govorili o težkih življenjskih pogojih tamkajšnjih prebivalcev. Govornika naj bi bila Stanko Cajncar<sup>4</sup> in Miličin brat Bogo. Do tečaja ni prišlo, ker so ga klerikalni politični krogi s profesorjem Ernestom Tomcem, voditeljem mladcev preprečili. Organizatorje tečaja in njihovo delo so namreč imeli za "nezanesljivo".

Ko je izbruhnila vojna, so Milico zaradi odločne slovenske zavesti in protihitlerjevske propagande iskali, da bi jo zaprli. Ilegalno je prestopila mejo z Ljubljansko provinco in se vrnila v Ljubljano, domov k svoji družini. Ponovno se je vpisala na univerzo in od 1941 do 1943 nadaljevala s 1932. prekinjenim študijem, ki ga je februarja 1944 zaključila z diplomskim izpitom. Socialnemu poslanstvu in skrbi za soljudi je namenila prosti čas. Skrbela je za sedem sirot<sup>5</sup> očetovega najmlajšega brata Cirila: mati jim je umrla na porodu 1941, oče pa dve leti kasneje, 1943. V tem času so bili v internaciji kar trije Miličini bratje<sup>6</sup> in svak.<sup>7</sup> Njena družina, ki jim je skušala po najboljših močeh gmotno pomagati, je zato živela v precejšnjem siromaštvu.

Milica je bila tista, ki je po vrnitvi brata Boga iz internacije (po kapitulaciji Italije septembra 1943) zanj poiskala zvezo s slovensko vlado na Kočevskem, da je lahko nadaljeval delo v zvezi s koroško mejo, ki ga je po dogovoru z Edvardom Kocbekom in Franom Zwittrom zastavil že 1941.

Po vojni je leto dni živela med katehistinjami v Mariboru. Mati prednica Marija Zdravec je med vojno umrla za jetiko, njena naslednica pa je bila Nizozemka.<sup>8</sup> Milica se ni strinjala s stališči redov-

nega vodstva do tukajšnjega položaja po vojni, zato je konec 1946 izstopila iz reda in se vrnila domov.

Njeno zdravje je bilo razrahljano, konec 1947 pa so se pri njej začela kazati znamenja jetike. Ceneno možnost za zdravo okolje in okrepitev je našla v Koprivniku nad Bohinjem. Tam se ji je zdravje postopno popravilo, s tem pa je zrasla tudi želja, da bi se izkazala na dušnopastirskem področju, saj koprivniška fara tedaj ni imela duhovnika. Takrat (17. oktobra 1947) je tudi že bila zabeležena v udbaškem dosjeju o krščanskih socialcih, skupaj z očetom Ivanom in bratom Bogom, univerzitetnim docentom na Filozofski fakulteti.<sup>9</sup>

Predvidoma junija 1948 se je obrnila na prosvetno ministrstvo v Ljubljani z naslednjo prošnjo:<sup>10</sup>

*Predmet: Dovoljenje poučevanja verouka v šoli.*

*P. n. ministrstvu Prosvete v Ljubljani.*

*Podpisana Milica Grafenauer, katehistinja, hči dr. Ivana in Milice r. Dolžan, rojena v Ljubljani 29. III. 1911, prosim za dovoljenje poučevanja verouka v šoli.*

*Prošnjo utemeljujem sledeče: Med vojno sem zaradi težkih razmer (štirje člani družine so bili v internaciji<sup>11</sup> in smo morali zanje skrbeti) tako oslabela, da se mi zdravstveno stanje tudi pozneje ni hotelo popraviti, dokler nisem po zdravnikovem nasvetu letos pozimi odšla na zdravljenje v gore, na Koprivnik (Pokljuka). Tudi tam se mi je boljšalo le počasi, saj še v maju po cele noči od kašlja nisem spala in sem ponovno izkašljala kri. Vendar je zdaj, kot kaže tudi zdravniški pregled, stanje že dokaj boljše. Za dovoljenje za poučevanje prosim še posebej zato, ker na Koprivniku, ki je župnija, nimajo zdaj duhovnika. Starši pa žele otrokom verouka, in ker sem jaz katehistinja, so me prosili, naj prosim dovoljenja, da bi učila v šoli verouk. Po maturi sem si namreč pri katehistinjah pridobila potrebno kvalifikacijo za verouk ter sem se temu posvetila, da si je bil nam ženam takrat dostop v to stroko otežen, deloma kar onemogočen. Ker zdaj*

<sup>4</sup> Bogoslovec, pripovednik in dramatik, 1938 je v Ljubljani doktoriral iz teologije. Pridružil se je mladinskemu gibanju in socialnim smerem v krščanskih vrstah.

<sup>5</sup> Ena teh sirot je bil slovenski pesnik Niko Grafenauer.

<sup>6</sup> V internaciji so bili Bogo, Staniko in Gof. Ko so ga odpeljali, je bil slednji star komaj 17 let in je bil še gimnazijec.

<sup>7</sup> Dolfe Vogeltnik, mož Miličine sestre Marije.

<sup>8</sup> To je bilo za Milico razočaranje; zdi se, da je na tistem samu upala na to mesto.

<sup>9</sup> Prim. J. Vodusek Starič, Poskus reprize dolomitske izjave?, Grafenauerjev zbornik, Ljubljana, 1996, 97.

<sup>10</sup> Ta in naslednji dokumenti so podani verno, torej tudi z napakami in nedoslednostmi.

<sup>11</sup> Prim. op. 6 in 7.

modernej čas odpira ženam pot v vsako delo, sem prepričana, da mi ne boste odrekli dovoljenja za verouk, dasi so ga doslej imeli redno le duhovniki.

To delo na obeh šolah na Koprivniku in v Gorjušah, ki imata po 30 do 60 otrok, in to razdeljeno v dva oddelka, mi ne bo prenaporno ter bo v primerni klimi. Ljudje pa bodo zadovoljni, ko bodo videli, da oblast upošteva želje ljudstva. In za nas veste, da je vsa družina v vojni zelo trpela in se tudi zdaj iskreno trudimo za obnovo svoje domovine. Tudi verouk v šoli, vršen v ljubezni do domovine, bo izgradnji naše nove države le koristil.

*Smrt fašizmu - svobodo narodu!*<sup>12</sup>

*Priloge:*

*Potrdilo odseka za notranje zadeve pri MLO*<sup>13</sup>

*Potrdilo javnega tožilstva Ljubljane*

*Potrdilo o volivni pravici*

*Potrdilo škofijskega ordinariata*

*Zdravniško izpričevalo*

*Maturitetno izpričevalo.*

Pismo ni obrodilo uspeha in odgovora na v njem izraženo prošnjo ni in ni bilo, pač pa so se o potrebnosti verouka začela poizvedovanja "na terenu". Zato se je Milica 20. oktobra 1947 s prošnjo za dovoljenje za poučevanje verouka obrnila osebno na ministra za prosveto. To funkcijo je tedaj opravljal zagrizeni komunist Jože Potrč. Z vso logiko in celo s sklicevanjem na ustavo ga je Milica skušala prepričati za pozitivno rešitev svojega dopisa. V njenem pismu bere mo:

*Spoštovani tovariš minister!*

*Zopet se obračam na Vas zaradi dovoljenja poučevanja verouka v šoli. Ker me starši šolskih otrok stalno sprašujejo, če sem dovoljenje že prejela in kdaj pridem v šolo, odgovora na prošnjo pa še nisem prejela, zato Vas prosim, da bi stvar pospešili.*

*Saj resnih pomislekov glede tega ne morete imeti. Vaš pomočnik, tov. Osolnik,<sup>14</sup> ima v roki mojo prošnjo z vsemi prilogami, med katerimi je tudi prošnja staršev šolskih otrok na Koprivniku in Gorjušah, ki so jo napisali starši in tudi podpisali vsi starši razen enega. Škoda, da sem to*

*zadnjič pozabila povedati. (In tudi to, da je pred menoj, precej po osvoboditvi, tukaj učila verouk neka redovnica, in to po želji partizanov.) Saj potem ne bi bilo potrebno nobeno poizvedovanje o potrebi, če je jasno, da starši hočejo verouk, ker jim to po ustavi gre. Kajne, da se ne motim, če rečem, da je potem le še vprašanje moje osebe. Prosila bi, da bi v tem oziru kmalu poizvedeli, kar morate vedeti. Vem, da ne morete izvedeti nikjer ničesar, kar bi moglo povzročiti kake pomisleke.*

*Res pa je, da sem, čeprav ne redovnica, niti članica kake verske družbe, vendar pa v poklicu, do katerega v glavnem nimate mnogo zaupanja. Vem pa, da Vam tu ne gre za vero, temveč za reakcionarnega duha. Toda reakcionarni krogi so mi med vojno in po osvoboditvi ponovno očitali, da sem partizanska, boljševik, komunistka itd. Tega bi reakcionarki gotovo ne očitali. Sem pa verna in sem se za poklic katehistinje odločila že pred 15 leti. Imela sem pa že nekdaj v njem dovolj težav, to pa od strani političnih katoličanov. Imeli so me za nezanesljivo, ker sem njihovo politiko in nesocialnost obsojala. Vam, tovariš minister, to zadržanje ne more biti v spotiko. Proti sami veri pa vem, da nimate nič, saj to dokazujejo ponovne izjave vodilnih državnikov in to vem tudi od vsake Vogelnika<sup>15</sup> in svoje sestre, ki sta pripovedovala, kako se to obravnava v Beogradu.*

*To pa, da kot žena hočem najti pot v poklic, v katerega je bila nam ženam pot doslej otežena, skoraj onemogočena, menda za Vas ne bo ovira za dovoljenje. Saj je prav moderna smer, ki odpira ženi pot v vse stroke.*

*Mislím, da mi tega koraka ne boste zamerili. Saj bo za vse bolje tako, da se stvar hitro in dobro uredi. Ljudje bodo zadovoljni, pa tudi za stvar bo to dobro, kot sem že zadnjič napisala: da bo tudi verouk v šoli, vršen v ljubezni do domovine, izgradnji naše nove države le koristil.*

*Smrt fašizmu - svobodo narodu!*

*Koprivnik, 20. oktobra 1947  
katehistinja, Koprivnik 40.*<sup>16</sup>

Na urgenco je prejela odgovor Prosvetnega odseka Okrajnega ljudskega odbora Jesenice, ki sta ga podpisala Gasar in Kolar. Ohranjen je le

<sup>12</sup> Razpoložljivi izvod ni lastnoročno podpisan.

<sup>13</sup> Mestni ljudski odbor.

<sup>14</sup> Gre za Bogdana Osolnika.

<sup>15</sup> Prim. op. 7.

<sup>16</sup> Nad poklicem in naslovom je bil na prvem izvodu nedvomno lastnoročni podpis, ki ga na razpoložljivem dvojniku ni.

Miličin lastnoročni zaznamek<sup>17</sup> o njegovi vsebini:

*Vaši prošnji za poučevanje verouka na osnovni šoli na Koprivniku in Gorjušah, žal ne moremo ugoditi, ker je po naših informacijah želja tamkajšnjega prebivalstva, da poučuje verouk duhovnik.*

Prirojena vztrajnost Milici ni dala, da bi kar zlahka odnehala. Takoj ko je prejela negativen odgovor na prošnjo, je šla v novo akcijo. Sedla je za tipkalni stroj in se 16. decembra 1947 postavi- la po robu nenaklonjeni odločitvi "od zgoraj":

*Okrajnemu ljudskemu odboru Jesenice  
Prosvetni odsek  
Koprivnik, 16. XII. 1947.*

*Spoštovana tovariša Gasar in Kolar!*

*Včeraj sem prejela Vaš dopis v zadevi svoje prošnje za poučevanje verouka na Koprivniku in Gorjušah. Škoda, da zadnjič nisem izročila tov. Koprivi svojega zadnjega dopisa ministru Potrču. V tem dopisu, ki ga zdaj prilagam, sem sporočila tudi, da so prošnjo staršev, da se dovoli poučevanje verouka na obeh šolah meni, katehistinji, podpisali razen enega vsi starši. S tem, sami vidite, so dovolj jasno pokazali svojo voljo. Ta prošnja je bila oddana na ministrstvu obenem z mojo prošnjo. In po ustavi gre odločitev o tej stvari staršem, kajne, da je tako. O Vašem zadnjem dopisu zato nisem nikomur nič omenila. Sem namreč malo boljša državljanka, kakor naznani Vaš informator v tej zadevi, in oblast ščitim. Ljudstvo bi se razburjalo in po krivici valilo krivdo za ta zasmeh njegove resnične volje na oblast. Prepričana sem namreč, da je krivda le na Vašem informatorju in ne na Vas. Škoda res, da onega dopisa nisem zadnjič oddala, bilo bi za Vas in zame prijetneje.*

*O podobnih slučajih sem govorila letos jeseni s sestro in njenim možem, svakom Vogelnikom,<sup>18</sup> ki se je kot podpredsednik Planske komisije za Jugoslavijo na poti iz Beograda na gospodarska pogajanja v Ameriko ustavil pri nas, in je že sam slišal o teh slučajih, pa je, čeprav sam brezveren in dolgoletni partijec, to zelo obsojal. Da, tak neodgovoren informator je kriv, da ljudstvo začne dvomiti o poštenju državne obla-*

*sti, zato bi moral pravzaprav priti pred sodišče za zaščito države! Da, to bi zaslužil, pa bodisi da dela to le iz lahkomišelnosti in neke nestrpnosti, ki je proti interesom ljudstva in oblasti, ali pa celo zlonamerno, da bi omajal zaupanje ljudstva v oblast. Sploh pa je sporočilo informatorja brezpredmetno, saj ljudstvo dobro ve, da duhovnika za Koprivnik, ki bi mogel biti gori in učiti verouk, ni. Zato so se 99% odločili za to, da poučuje verouk katehistinja. Njihova tozadevna prošnja Vam je na razpolago na ministrstvu. Po ustavi jim torej to gre.*

*Ko sem prejela Vaš dopis, sem se prvi hip hotela obrniti na ministra Potrča in na svaka Vogelnika<sup>19</sup> v Beogradu, pa če treba preko njega tudi na samega Tita. Potem pa - polivaj ogenj s pametjo - sem si rekla, da je pravilneje, ubrati najprej drugo pot. Bolj prav je, da se obrnem na okrajni odbor, ker nimam vzroka, da bi zaradi lahkomišelnosti ali zlonamerne informacije enega človeka dvomila o poštenju odbora. Tu bom o stvari, kot rečeno, molčala, da ne omajem pri ljudstvu zaupanja v oblast. Oni bi ne znali najti razlike med krivdo enega človeka in celotne oblasti. Stvar bom verjetno zaupala le eni materi, pa ne kakšni klepetavi, temveč zgrajeni, ki bo o stvari pred ljudmi molčala, pač pa bo Vas še osebno obvestila o resnični volji ljudstva v tej zadevi.*

*Je pa gotovo razveseljivo, da ljudje tu niso več tako starokopitni, da bi zapirali pot v to delo nekemu le zato, ker to ni duhovnik, ampak žena. Je to povsem v duhu časa.*

*Ker ljudje že zelo težko čakajo, da jim oblast njihovo voljo izvrši, prosim, da rešitev v tej stvari pospešite. Sicer bi zaradi dolgega odlašanja začeli o dobri volji oblasti dvomiti.*

*Smrt fašizmu - svobodo narodu!*

*katehistinja<sup>20</sup>  
Koprivnik 40*

V Miličini korespondenci se s tem dopisovanje z oblastmi o verouku na Koprivniku in Gorjušah zaključa. Leta 1948 je zaprosila za državno službo. Decembra 1948 je sprejela mesto na jeseniški gimnaziji, ki so ga pred njo odklonili kar trije slavisti. Na ministrstvu so se ji zahvalili za uvidevnost.

<sup>17</sup> V tem zaznamku je nekaj besed jasno razpoznavno okrajšanih, tu pa podajam besedilo in extenso.

<sup>18</sup> Prim. op. 7.

<sup>19</sup> Prim. op. 7.

<sup>20</sup> Zgoraj je bil na poslanem izvodu lastnoročni podpis, na razpoložljivem dvojniku pa ga ni.

Službo pa je smela opravljati le pol leta. Predana svojemu verskemu poslanstvu je vsak dan očitno zahajala v cerkev. V delavskem jeseniškem okolju je tedaj gimnazijski profesor, ki je javno obiskoval božjo službo, pomenil za oblast pravo provokacijo.

V torek, 12. julija 1949, so Milico, ko je bila med šolskimi počitnicami v Ljubljani, prijeli. Ni bilo jasno, kakšno krivdo ji hočejo naprtiti. Najprej so jo nameravali kaznovati zaradi brezdelja oz. nezaposlenosti. Ko je njena mati dokazala, da je Milica zaposlena, so Milico obsodili "zaradi prekrška zoper javni red in mir". Odločbi (izpolnjena formularja) o njeni krivdi, ki sta ju izdala Poverjenišstvo za notranje zadeve ljubljanskega rajona IV (Rakovnik-Vič) in komisija za kaznovanje prekrškov Rajonskega ljudskega odbora IV mesta Ljubljana, nosita datum 22. julij 1949. Prvi se glasi:

*Štev. 68/1<sup>21</sup>*

*Poverjenišstvo za notranje zadeve rajona VI gl. mesta Ljubljana zaradi prekrška zoper javni red in mir, ki ga je storila Grafenauer Milica izda na osnovi čl. 7/1 Zakona o prekrških zoper javni red in mir sledečo*

*odločbo*

*Obdolženi Grafenauer Milica, roj. 29. III. 1911 v Ljubljani, hči Ivana in Ljudmile Dolžan, profesorica, stan. Tyrševa 17*

*je kriva:*

*da je razširjala lažnive in alarmančne vesti ter s tem rušila mir državljanom.*

*tč. 6.*

*S tem je kršil odločbo iz čl. 2. zakona o prekrških zoper javni red in mir, in se kaznuje po čl. 3 tč. 1 z tremi meseci poboljševalnega dela. Obtoženec mora plačati takso za to odločbo po t. p. 8. taks. zakona v znesku din 50.-*

*Utemeljitev:*

*Dejanje ji je dokazano po...<sup>22</sup> ugotovitvah in kaznovanje utemeljeno.*

*Zoper to odločbo ima nezadovoljna stranka pravo vložiti pritožbo po tem poverjeništvu na notranje zadeve MLO<sup>23</sup> gl. mesta Ljubljana v 8 dneh od dneva vročitve odločbe. Pritožbo je kolkovati po t. p. št. 5 zak. o taksah v znesku 30.-din. Pritožba v smislu člena 141/II ne zadrži nastopa kazni.*

*Smrt fašizmu - svobodo narodu.*

*Ljubljana, dne 22. VII. 1949 Poverjenik.<sup>24</sup>  
/Lipičar Rado/  
Odločba mi je vročena dne<sup>25</sup>  
Podpis.<sup>26</sup>*

Druga, sočasna odločba pa je bila naslednja:

*Tj. Štev. 1161/49*

*Rajonski ljudski odbor - komisija za kaznovanje prekrškov v Ljubljani na podlagi 6. in 8. člena zakona o prekrških zoper javni red in mir Uradni list št. 15/49.*

*Odločba :*

*Grafenauer Milica roj. 29. 3. 1911 po poklicu profesorica stanujoč v Ljubljana, Tyrševa 17 se pošilja za dobo 24 mesecev v delavno skupino na družbeno koristna dela.*

*Poverjenišstvo za notranje zadeve izvrši odredeni prisilni upravni ukrep.*

*Ta odločba je zavezana takši po t. p. št. 7 zakona o taksah v znesku din 30.-*

*Utemeljitev:*

*Grafenauer Milica je bil/a/ z odločbo poverjenišva za notranje zadeve rajonskega ljudskega odbora IV z dne 22. VII. 1949 štev. ...<sup>27</sup> kaznovan zaradi prekrška tč. 6 člena 2 zakona o prekrških zoper javni red in mir s kaznijo 3 mesecev na poboljševalno delo. Prekršek je bil storjen v okoliščinah, ki utemeljeno dopuščajo sklep, da upravna kazen ne bo dosegla svojega namena. Poleg tega pa je pričakovati, da bo imenovani v pogojih dosedanjega načina življenja delal še naprej take podobne kršitve pravnega reda. Za-*

<sup>23</sup> Prim. op. 13.

<sup>24</sup> Za poverjenika je podpisan Kotnik. Odločba je pečatena z okroglim žigom z napisom: Odsek za notranje zadeve pri rajonskem IO Rakovnik-Vič.

<sup>25</sup> Datum tu ni vpisan.

<sup>26</sup> Lastnoročnega podpisa na razpoložljivem izvodu ni.

<sup>27</sup> Številka ni vpisana

<sup>21</sup> Krepko so tiskane besede, s katerimi je uradnik v konkretnem primeru izpolnil formular.

<sup>22</sup> Na ohranjeni kopiji je beseda povsem zabrisana in nečitljiva, imela je 7 črk.

to je utemeljena uporaba prisilnega upravnega ukrepa pošiljanja na družbeno koristna dela.

Zoper to odločbo je dopustna pritožba v 8 dneh po vročitvi izvoda te odločbe na poverjenišтво za notranje zadeve MLO<sup>28</sup> gl. mesta Ljubljana. Pritožbe je kolkovati po tar. št. 5. zakona o taksah s takso 30.- dinarjev in je vložiti pri tuk. ljudskem odboru.

Ljubljana, dne 22. VII. 1949.

Smrt fašizmu - svoboda narodu.

Odločba mi je vročena dne...<sup>29</sup> člani komisije.<sup>30</sup>  
Podpis.<sup>31</sup>

Milica je začela odsluževati dosojeno kazen 23. julija, njeni starši pa so uradno obvestilo o kaznovalnem ukrepu in odvzemu njene prostosti prejeli šele dober mesec kasneje, saj nosi datum 2. september 1949:

RLO<sup>32</sup> IV. za gl. mesta Ljubljana Ljubljana, dne 2. 9. 1949

Poverjenišтво za notranje zadeve  
št. 68/1

Predmet: Obvestilo

Tov. Družina Grafenauer

Ljubljana.

Tyrševa ul. št. 17.

Obveščamo Vas, da je bila Grafenauer Milica roj. 29. 3. 1911. stanujoč Tyrševa 17., na podlagi 2. člena točka 6, zakona o prekrških zoper javni red in mir z odločbo tuk. poverjenišťva št. 68 z dne 22. 7. 49. kaznovan na 3 mesecev poboševalnega dela in na podlagi 6. in 8. člena istega zakona kaznovan z odločbo rajonskega ljudskega odbora IV. Ljubljana št. 161/1 z dne 22. VII. na 24 mesecev poboševalnega dela.

Smrt fašizmu<sup>33</sup> Svoboda narodu!

Poverjenik:

/Lipičar Rado/<sup>34</sup>

Poboljševalno delo so kaznenke opravljale v delovnem taborišču na Kočevskem, v Škrilju. Bivalne razmere so bile tam slabe. Taboriščnice so stlačili v šolo in nekaj redkih hiš, ki so v kolikor toliko dobrem stanju prestale vojno viхро. Delo, ki so ga opravljale, ni bilo koristno, ampak siziofovski: prenašale so kamenje in gradile nepotrebne škarpe. Vse niso bile zaprte iz istega vzroka (odkrita pobožnost) kot Milica in niso bile enakega nazorskega prepričanja. Imele pa so eno skupno lastnost: vse so bile intelektualno nadpovprečne.<sup>35</sup> To pa je tudi omogočilo, da se je v "kazenski enoti" sklenilo mnogo znanstev in zvestih prijateljstev, ki so se obdržala tudi kasneje, kar nedvomno ni bil namen kazenskega ukrepa.

Od 27 dosojenih mesecev kazni jih je Milica "oddelala" 6. Njen oče Ivan Grafenauer, član Akademije znanosti in umetnosti, se je glede sodbe pisno pritožil pri maršalu Titu, ki je bil 1948 izvoljen in razglašen za (častnega) člana Akademije. Ali je ta ukrep kaj zalegel, ni znano. Milico so izpustili 19. januarja 1950:

VLADA LJUDSKE REPUBLIKE SLOVENIJE

Ministrstvo za notranje zadeve

Štev. III/a 17/34 - 50

Dne 19. januarja 1950.

Grafenauer Milica

Ljubljana RLO<sup>36</sup> IV

V okviru pooblastila po 2. odst. 6. čl. zakona o prekrških zoper javni red in mir Vas minister za notranje zadeve LRS<sup>37</sup> s svojo odločbo št. 37/1-50 z dne 18. 1. 1949

pogojno odpušča

s prestajanja družbeno koristnega dela, na katero ste bili z odločbo komisije za kaznovanje prekrškov RLO<sup>38</sup> Ljubljana IV št. 161/49 z dne 22. 7. 1949 poslani za dobo 24 mesecev v zvezi s prekrškom po čl. 2., toč. 6 zakona o prekrških zoper javni red in mir.

<sup>28</sup> Prim. op. 13.

<sup>29</sup> Datum ni.

<sup>30</sup> Od treh podpisov članov komisije sta berljiva prvi (Novak) in zadnji (Kotnik). Odločba je pečatena z okroglim žigom z napisom: Rajonski ljudski odbor Rakovnik-Vič glavnega mesta Ljubljana.

<sup>31</sup> Lastnoročnega podpisa na razpoložljivem izvodu ni.

<sup>32</sup> Rajonski ljudski odbor.

<sup>33</sup> Sledi žig kot v op. 24

<sup>34</sup> Sledi lastnoročni podpis.

<sup>35</sup> Na to dejstvo me je pred časom opozorila svakinja Alenka Puhiar, ki je podrobneje raziskovala zapiranje žensk ob koncu štiridesetih let.

<sup>36</sup> Prim. op. 32.

<sup>37</sup> Ljudska republika Slovenija

Pogojni odpust traja, dokler ne poteče čas, na katerega se je glasil upravni ukrep družbeno koristnega dela, t. j. do 12. 10. 1951.

V času pogojnega odpusta morate prebivati v kraju svojega stalnega bivališča, ki ste ga imeli pred nastopom navedenega upravnega ukrepa. Svoje stalno prebivališče smete spremeniti samo z dovoljenjem krajevnno pristojnega poverjenistva za notranje zadeve.

Pogojni odpust se prekliče, če v času pogojnega odpusta storite nov prekršek zoper javni red in mir, ki kaže na to, da ni več razlogov za pogojni odpust. Prav tako se prekliče pogojni odpust, če zapustite svoje stalno prebivališče brez dovoljenja pristojnega poverjenistva za notranje zadeve, ali če se iz Vašega vedenja in nastopanja da sklepati, da ni več razlogov za pogojni odpust.

V roku 24 ur po odpustu se morate javiti na pristojni postaji NM.<sup>39</sup>

*Smrt fašizmu - svobodo narodu!*

*Za ministrstvo:*

*Načelnik III. uprave:*

*/dr. Viktor Turnšek/<sup>40</sup>*

Milica se je vrnila na službeno mesto na jeseniški gimnaziji. Čeprav je že spoznala krivično režimsko kolesje, se ni vdala. Na vsak način je hotela dokazati sebi in drugim, da se v novi državi in družbi da doseči korektno obravnavanje. Zato tudi po odpustu iz delovnega taborišča ni popustila, ampak je že slaba dva tedna zatem, ko je prišla na svobodo, zahtevala popravek krivic, ki so jo zadele, in obsodbo odgovornega zanje. Njeno pritožbo proti odločbi o kaznovanju s poplajševalnim in družbeno koristnim delom, naslovljeno na Notranji odsek RLO<sup>41</sup> in MLO<sup>42</sup> Ljubljana, je odposlalo ravnateljstvo jeseniške gimnazije:

*Podpisana Milica Grafenauer, roj. 29. 3. 1911 v Ljubljani, profesorica na Jesenicah, sem bila dne 12. 7. 1949 v Ljubljani aretirana ter na-*

*to poslana dne 23. 7. 1949 na poplajševalno delo, dne 20. 1. 1950 pa pogojno odpuščena.*

*Ker pa je bila vsa moja obdolžitev povsem krivična, se z zaupanjem obračam na cenjeni naslov, da poišče povzročitelja te krivice in ga kaznuje, mojo kazen pa prekliče in pogojnost odpusta razveljavi.*

*Ko sem bila pred Odločbo zaslišana, me o kakih lažnjivih ali alarmantnih vesteh še uprašali niso. Resničnost te moje izjave dokazuje moj spis. V odločbi pa je bilo napisano, da mi je dokazano širjenje lažnjivih in alarmantnih vesti. Moje lojalno zadržanje do ljudske oblasti pozna vsa okolica, ki v njej živim. Naj navedem nekaj dejstev.*

*Leta 1941 je v juniju hitlerjevska oblast v Radvanju pripravljala mojo aretacijo zaradi protihitlerjevske propagande. Tej aretaciji sem se umaknila, ter ilegalno šla preko meje v ljubljansko provinco. Tam nisem vstopila v socijalno službo ali delo, ki sem ga vršila pred aprilom, ker nisem hotela sodelovati z okupatorjem. Vpisala sem se na univerzo in študirala. Ves prosti čas pa sem porabila v skrbi za 7 sirot očetovega brata, ki jim je umrl leta 1943, dve leti po smrti svoje žene, ter v iskanju hrane. Saj smo živeli v stiski, ker smo imeli v internaciji 3 brate<sup>43</sup> in svaka.<sup>44</sup> Izven bloka pa nismo smeli, ker nam okupator po informacijah domačih ljudi ni zaupal.*

*Moje pravilno razmerje do porajajoče se ljudske oblasti dokazuje med drugim dejstvo, da sem dvakrat za brata, sedaj docenta zgodovine na univerzi, Dr. Bogota Grafenauerja, ki je bil takrat izpuščen iz italijanske internacije, poskalo zvezo s slovensko vlado na Kočevskem zaradi njegovega dela za Koroško in sicer preko Nade Dolenc. Priča je ona in njena mati. Prav tako je značilno za moje gledanje na primer dejstvo, da sem, čeprav sem bila članica holandske družbe katehistinj, vendar ostentativno odšla iz slavističnega seminarja ob priliki neke verske prireditve, in sicer zato, ker obsojam vsako politično zlorabljanje takih stvari, ter vsako nasilje nad vestjo, pa naj izhaja od katerekoli strani. (Priča za to sta med drugimi Marn Dušica in Mahnič Miško). Tudi škofu sem ob tej priliki izjavila svoje stališče.*

*Po vojni sem živela eno leto med katehistinjami v Mariboru. Holandsko vodstvo pa mi ni zaupalo. Prav v vprašanjih naše slovenske stvarnosti smo se ločili in ker kljub grožnji izključitve nisem hotela pristati na njihovo gledanje, so me*

<sup>38</sup> Prim. op. 32.

<sup>39</sup> Notranje ministrstvo.

<sup>40</sup> Nad imenom med zagradama je lastnoročni podpis. Dokument je pečaten z okroglim žigom z napisom Vlada ljudske republike Slovenije Ministrstvo za notranje zadeve.

<sup>41</sup> Prim. op. 32.

<sup>42</sup> Prim. op. 13.

<sup>43</sup> Prim. op. 6.

<sup>44</sup> Prim. op. 7.

ob koncu leta 1946 izključili. Takratna pošta med tukajšnjim vodstvom in vodstvom v Holandiji, ter cenzura te pošte bi to lahko dokazala.

Ker sem že od pomanjkanja vojnih let zelo oslabela, sem takrat obolela na pljučih. Morala sem na zdravljenje in okrepitev. Našla sem dobro in ceneno možnost na Koprivniku v Bohinju. (Bila sem brez sredstev, oče pa je imel le majhno pokojnino.) Tam so me ljudje po odhodu sestre, ki je po naročilu partizanov otroke učila verouk, prosili, naj male pripravim za prvo obhajilo. To sem storila. Leta 1947 mi je oblast to prepovedala. Prepovedi sem se držala. Ko sem ozdravela, sem vložila prošnjo za državno službo. Decembra 1948 sem sprejela mesto na jeseniški gimnaziji, ki so ga trije slavisti pred menoj odklonili. Sprejela sem to mesto vkljub težkim prilikam za zdravje takoj po bolezni. Na prosvetnem ministrstvu so se mi zahvalili za uvidevnost. - Službo sem vršila po svojih najboljših močeh. Za počitnice sem se prijavila za nabiranje narodopisnega blaga, pregovorov itd na Dolenjskem oz. v Istri. - Kot pravi M. Djilas v govoru o šolstvu, bi tako, s strokovnim delom, skupnosti bolj koristila, kakor z ročnim delom. (Sicer mi je tudi dr. Beninger<sup>45</sup> priznal nesposobnost za delo v vročini.) In še to: Ponovno so mi ljudje rekli, da se ne izplača, mene vprašati za novice, ker jih itak nikdar ne vem. In - kljub temu ta obdolžitev!

Še nekaj značilnih dejstev. Moji materi so na RLO<sup>46</sup> IV rekli, da sem kaznovana zaradi nezaupnosti. Dokazala je mojo zaposlitev, pozneje pa ji je bilo sporočeno, da sem bila na podlagi 2. čl. toč. 6 kaznovana po Zakonu o prekrških zoper javni red in mir. Iz tega sklepam, da me je nekdo krivično ovadil iz osebnega sovraštva. Kdo? Zakaj? Morda kak delavec - terenec, ki ne razume dela delovne inteligence? Saj tudi M. Djilas govori o tem nerazumevanju. Morda je smatral našo družino za buržujsko? Morda ker je bil oče duševni delavec in nas je vse - bilo nas je 13 otrok - študiral? Seveda ni vedel, da sta naš oče in mati za nas toliko žrtvovala, da sta morda revneje živela, kot pa na pr. on. Saj so bile v predaprilski Jugoslaviji otroške doklade obdavčene in je zato oče plačal za enega izmed nas višjo solnino, kakor pa jo je plačal za sina edinca delničar-milijonar! Tudi mi smo si kmalu morali sami pomagati z instrukcijami. Poleg tega

so metali očetu polena pod noge, bil jim je prepošten. Zato ni nikdar prišel na univerzo, čeprav tako zaslužen znanstvenik. Šele nova Jugoslavija mu je dala zaslužen priznanje za njegovo delo, ko je postal član Akademije znanosti in umetnosti. - Kje je tu kaj buržujskega, kapitalističnega? - In ta krivična sodba je zadela očeta, ohromila njegovo delovno sposobnost in s tem storila našemu prosvetnemu delu in tako ljudstvu veliko škodo, ki je - pri njegovih sedemdesetih letih - ne bo mogoče popolnoma popraviti. Vem, ta način postopanja obsojate. Saj je jasno, da je ta, ki me je javil, najprej sklenil: obsojena mora biti, zato mora biti kriva. (Kot pri Raiku ali Trajču Kostevu). - Če bi bile informbirojske vesti o novi Jugoslaviji resnične, bi se mogla bati, da bo taka sodba in krivica obveljala. Tako pa bo ljudska oblast sodbo in pogojnost odpusta razveljavila. Saj bi take krivične sodbe in obdolžitve resnično rušile red in mir državljanom, ter omajale zaupanje ljudstva v oblast. - Zato sem napisala to pismo, ker bi bil molk v takem slučaju sabotaža, destruktivno dejanje in zločin proti ljudstvu in oblasti.

Obenem prosim, da se mi dovoli začasno bivanje na Jesenicah, kjer nadaljujem službo, ki sem jo vršila pred aretacijo. Stalno bivališče imam v Ljubljani, Tyrševa c. 17/2, kjer imam možnost študija v očetovi knjižnici in pa sodelovanja z njim. Tudi znam perfektno holandsko in bi v kakih slučajih, po potrebi, lahko za ljudsko vlado v času bivanja tu kako stvar prevedla. Lani sem bila stalno prijavljena v Ljubljani, začasno pa na Jesenicah, Obrtniška 11, in sem imela mesečno vozovnico od Ljubljane do Jesenic. Tako prosim, - v interesu dela - tudi za naprej.

*Smrt fašizmu - svobodo narodu!*

Ljubljana dne 4. februarja 1950.  
Grafenauer Milica,  
profesor - pripravnik<sup>47</sup>

Pismo seveda ni obrodilo uspeha v smislu preklica kazni in pogojnega odpusta in odgovora nanj ravnateljstvo ni prejelo. Pač pa je notranji odsek na Jesenicah Milici odklonil prošnjo za svobodo gibanja v obmejnem pasu v planinskih krajih, češ da ji rok pogojnega odpusta še ni potekel. Zato se je pritožila na Notranje ministrstvo LRS:<sup>48</sup>

<sup>45</sup> Prav: Beniger, zdravnik, dejaven v partizanski saniteti, po 1945 je delal na vodstvenih mestih v zdravstveni službi.

<sup>46</sup> Prim. op. 32.

<sup>47</sup> Razpoložljiv izvod ni lasnoročno podpisan.

<sup>48</sup> Prim. op. 37.

*Predmet: Pritožba proti odločbi notranjega odseka na Jesenicah.*

*Notranje ministrstvo LRS<sup>49</sup>*

*Podpisana Milica Grafenauer, profesor na Jesenicah, sem kot članica Planinske zveze Slovenije zaprosila za svobodo gibanja v obmejnem pasu v planinskih krajih, a mi je notranji odsek na Jesenicah to zavrnil z utemeljitvijo, da mi še ni potekel pogojni odpust od družbeno koristnega dela.*

*Dne 4. II. 1950, torej 12. dan po pogodnem odpustu, je ravnateljstvo Državne gimnazije na Jesenicah odposlalo mojo pritožbo proti krivični odločbi kazni poboljševalnega (odl. št. 68/1) in družbeno koristnega dela (odl. št. 161/49, izdal MLO<sup>50</sup> Ljubljana) na Notranji odsek RLO<sup>51</sup> in MLO<sup>52</sup> Ljubljana. Na to pritožbo ravnateljstvo doslej ni prejelo nobenega odgovora. Tu navažam le to, da me, ko sem bila pred odločbo zaslišana, o kakih lažnjivih ali alarmantnih vesteh niti vprašali niso, kar dokazuje moj spis. V odločbi pa stoji, da mi je širjenje lažnjivih in alarmantnih vesti dokazano. Mojim staršem pa je notranji odsek RLO<sup>53</sup> na vprašanje o vzroku moje aretacije navedel kot vzrok to, da nisem bila vključena v delo. Že to dovolj jasno dokazuje, da spada moj primer med tiste, ki jih je minister Rankovič javno obsodil. Mislim, da Notranje ministrstvo ni mnenja, da se krivice, storjene svobodnim in lojalnim državljanom, popravljajo z novimi krivicami: da se jemljejo pravice, ki jih ima vsak jugoslovanski državljan. Zato se proti temu ravnanju pritožujem.*

*Krivica, že v gornjem navedenem jasno dokazana, (prilagam pa v natančnejšo informacijo še svojo pritožbo z dne 4. 2. 1950) se more popraviti le*

*1. Z razveljavljenjem sodbe in pogojnosti odpusta, s čemer samo po sebi dobim iste pravice, kakor vsi drugi državljan, torej tudi dovoljenje za gibanje v planinskih krajih v obmejnem pasu.*

*2. S tem, da se mi nakaže onih šest plač, za mesece od avgusta 1949 do februarja 1950.*

*Itak mi je v tistem času zdravje precej trpelo, zlasti pa spomin, kar mi otežuje delo v šoli in mi bo to zavleklo strokovni izpit za približno 2 leti.*

*Ker mi je zdravnik zaradi prenapornega dela v šoli svetoval bolniški dopust 2 mesecev, ki naj ga preživim v planinah, zato prosim in pričakujem, da se pritožba hitro reši. Tako bo oblast storila, kar bo mogla, da se vsaj posledice krivičnega ravnanja nekaterih njenih organov popravi, v kolikor je tako občutno krivico sploh mogoče popraviti.*

*Smrt fašizmu - svobodo narodu!*

*Jesenice, 24. julija 1951.*

*Grafenauer Milica<sup>54</sup>*

S svojo prislovično "grafičevsko" vztrajnostjo Milica seveda ni dosegla ničesar. Še več! Na glavo si je nakopala jezo jeseniške Zveze borcev. Izvirnega zapisa o tem med njenimi dokumenti nisem zasledila, vendar je o dogodku pompozno poročal Gorenjski glas 2. februarja 1952.<sup>55</sup> V članku pod naslovom "Člani zveze borcev predlagajo, da se Edvard Kocbek izključi iz Fronte in odstrani z vodilnega mesta", beremo:

*NA JESENICAH ...*

*Prejšnji četrtek je sklical Mestni odbor Zveze borcev na Jesenicah množični sestanek svojih članov, na katerem so se pomenili o bližnjih občinskih zbora osnovnih organizacij Zveze borcev in o zaključku sprejemanja novih članov. Na sestanku so tudi razpravljali o Kocbekovi knjigi "Strah in pogum" in ogorčeno obsodili njeno vsebino, ki blati in izkrivlja resnico o našem partizanstvu. V zvezi s tem so govorili tudi o delovanju klerikalne reakcije na Jesenicah, med katero spadata vsekakor jeseniški kaplan in belogardiistični organizator v št. Rupertu na Dolenjskem France Brulc in prof. Grafenauerjeva, ki je bila zaradi nezakonitega in reakcionarnega delovanja enkrat že obsojena. Starši, ki so člani Zveze borcev, nočejo, da bi bivša članica klerofašistične organizacije vzgajala njihove otroke.*

*Po obširni diskusiji so člani Zveze borcev na Jesenicah sprejeli resolucijo, ki zahteva, da izgine Kocbekova knjiga "Strah in pogum" iz zbirnice slovenske književnosti in da se Kocbek odstrani kot podpredsednik Prezidijske ljudske skupščine LRS.<sup>56</sup> Človek, ki izkrivlja like naših borcev in zgodovinsko dogajanje narodnoosvobodilnega boja, ne more biti po mnenju borcev,*

<sup>49</sup> Prim. op. 37.

<sup>50</sup> Prim. op. 13.

<sup>51</sup> Prim. op. 32.

<sup>52</sup> Prim. op. 13.

<sup>53</sup> Prim. op. 32.

<sup>54</sup> Razpoložljivi izvod ni lastnoročno podpisan.

<sup>55</sup> Gorenjski glas 5/1952, št. 5, Kranj, 2. februar 1952, 2.

<sup>56</sup> Prim. op. 37.

ki jih je knjiga "Strah in pogum" najgloblje užalila, v nobenem predstavnštvu ljudske oblasti ali množičnih organizacij. Razen tega resolucija poziva na zaostritev borbe proti klerikalni reakciji in zahteva, da belogardistični organizator France Brulc zapusti delavske Jesenice, kamor ga je zelo verjetno poslal škofijski ordinariat v Ljubljani s posebnimi nameni. Prav tako naj ne bo na Jesenicah mesta prof. Grafenauerjevi. Zveza borcev Jesenice zahteva od oblasti, da te njene sklepe upošteva in uresniči.

Milica se je na objavo v Gorenjskem glasu odzvala s tiskovno tožbo proti temu glasilu. Sovražni mlini Zveze borcev pa so mleli dalje. Mestni odbor Zveze borcev NOV<sup>57</sup> na Jesenicah jo je poklical na zagovor. Na svojem zboru je od nje zahteval podroben življenjepis. Poziv ni ohranjen, pač pa Miličin odgovor nanj in njena zavrnitev obtožb, ki so bile naperjene zoper njo:

Jesenice, dne 7. II. 1952.  
Mestni odbor ZB<sup>58</sup> NOV<sup>59</sup>

Jesenice

Ker sem se mudila v Ljubljani, da sem uredila svojo zadevo na Svetu za prosveto in kulturo v Ljubljani in pa zaradi tiskovne tožbe proti Gorenjskemu glasu, sem Vaše sporočilo z dne 3. t. m. šele zdaj prejela. Ker sem postavila datum za zbor Zveze borcev na 13. t. m., bom Vaši želji še vedno lahko pravočasno ustregla, in sicer z odkritosrčnim veseljem. Čim več boste vedeli iz mojega življenja, bolj boste spoznali, da ste se zelo zmotili v svoji resoluciji, v kolikor zadeva mene. Sicer vem, da tega ni kriva Zveza v celoti, saj me ne morete poznati. Razumem tudi, da ste pač žal -, lahko sklepali po nekaterih skušnjah s slabimi katoličani, ki so svojo domovino v resnici izdajali. Poudarjam, s slabimi katoličani. Kajti dober katoličan ve, da ne sme izdati svojega naroda, pa če bi mu tudi papež ukazal to. Zakaj četrti božja zapoved nas veže v našem razmerju do svojega naroda, ne pa do okupatorske oblasti. Temu sem bila vedno zvesta. Zato sem n. pr. šla k škofu, koroškemu rojaku mojega očeta, in ga vprašala, zakaj vendar tolikokrat v pridigah obsoja partizane, o Italijanah in belih, ki počenjajo z našimi ljudmi tako grozne stvari, pa

molči. In sem mu naštela nekaj njihovih grozovitosti. No, dovolj o tem. Dostavila Vam bom, ko poiščem doma še nekaj letnic in podobno, življenjepis "skrajno točno in resnično", kot želite. Z veseljem, saj nimam pred nikomer ničesar skrivati.

Moj brat, univerzitetni profesor, dr. Bogo Grafenauer, član Zveze borcev v Ljubljani, se je temu napadu name zelo začudil. Pozna pač moje mišljenje in delo, ve n. pr., da sem mu po njegovi urnitvi iz internacije takoj, ko se je spet lotil svojega dela za slovensko Koroško, šla iskat - preko sošolke komunistke Nade Dolenc - zvezo s slovensko vlado na Kočevskem. Ali bi bila kot reakcionarka to storila? - Sicer pa več o vsem v življenjepis.

Vam datum 13. t. m. ob 7h odgovarja? Zastopnike Sindikata oz. Prof. društva in Svet za prosveto in kulturo oz. zastopnike sem o zboru obvestila in povabila. Brat pa je itak sam član Zveze borcev.

Še to: Ker je bila obtožnica že javno izrečena, in to brez moje navzočnosti, je primerno, da bom na zboru Zveze nanjo najprej odgovorila s pojasnilom o svojem življenju in delu, da me članstvo spozna. Povabila jih bom, naj si vse dvome ali nejasnosti sproti zapišejo, da bom potem na razpolago za vsa vprašanja in pojasnila, potem ko bom povedala svoje. Vem, Zveza se je med vojno borila za svobodo, pravico in poštenje - gotovo jo danes vodi isto - zato sem prepričana, da se bomo razšli kot dobri prijatelji.

Obvestite me o sklicanju zborovanja, prosim, na oba naslova, ker ne vem, kje trenutno bom.

Jesenice, gimnazija.  
Ljubljana, Tyrševa 17/II.

Milica Grafenauer<sup>60</sup>  
prof. pripr.

Dve strani zavrnitve obtožb pa se glasita:

Jesenice, 12. februarja 1952

Očitalo se mi je, da je hodil na Koprivnik tajnik papeškega nuncija in da je imel z menoj zveze. Te dni sem poizvedela, da sta bila tajnika papeškega nuncija za l. 1947 in za l. 1948 Amerikanca: O'Dailey in Bernard Smith. Da na Koprivniku nikdar ni bilo nobenega Amerikanca, razen l. 1946 ponesrečenih letalcev in tistih, ki so prišli trupla ponesrečenih iskat, pričajo:

<sup>57</sup> Narodnoosvobodilna vojska.

<sup>58</sup> Zveza borcev.

<sup>59</sup> Prtm. op. 57.

<sup>60</sup> Nad imenom in pritiskom je na dokumentu lastnoročni podpis.

Valentin Sodja, predsednik KLO<sup>61</sup> Kopriivnik št. 2.

Ivana Sodja, njegova žena

Korošec Marija,

Janez Korošec, Kopriivnik 68

Ančka Korošec, Kopriivnik 68

Martin Haberle, /pri Vrtačarju/

Franc Dijak, /pri Dijaku/

Marija Dijak, " " "

Vincencij Medja, Kopriivnik št. 4.

Vincencij Korošec, Kopriivnik št. 4.

Frančiška Medja, Kopriivnik št. 4.

Janez Stare, /pri Skmincu/

Anton Korošec, Kopriivnik 27 /pri Vršičniku/,  
odbornik OF<sup>62</sup>

Justina Korošec, Kopriivnik 27 /pri Vršičniku/

Frančiška Mikelj, /pri Ješprenu/

Franca Mikelj,

Angela Mikelj,

Janez Mikelj,

Joža Urh, Kopriivnik 7.

Ivana Urh, Kopriivnik 7.

Očitalo se mi je, da je hodil na Kopriivnik neki p. Jauh in da sem imela z njim zveze.

Da s p. Jauhonom nisem imela nobenih zvez, da sem se ga naravnost izogibala in da me je celo pregnal iz župnišča, kjer sem stanovala in bila na hrani dotlej pri družini Janez in Ane Korošec, sedaj Kopriivnik 68, pričajo:

Korošec Janez, Kopriivnik 68, /kjer sem najprej stanovala/

Korošec Ana, " "

Medja Vincencij, Kopriivnik 4, kamor sem se morala iz župnišča izseliti

Korošec Vincencij

Medja Frančiška

Stare Janez, /pri Skmincu/

Korošec Miha, /predsednik zadruga/, Kopriivnik 3

Korošec Marija,

Dijak Marija,

Dijak Franc,

Mikelj Frančiška,

Mikelj Franca,

Mikelj Angela,

Mikelj Janez

Podpisanima so gornje izjave navedene priče izjavile 8. 2. 1952 in so pripravljene te svoje izjave ponoviti pred komerkoli.

Vengust Franc, prof. Grafenauer Milica prof. pripr.

predsednik prof. društva Jesenice<sup>63</sup> na gimn. Jesenice<sup>64</sup>

Jesenice, 12. februarja 1952

Očitalo se mi je, da sem imela akcije oz. sestanke z dekleti in verouk v počitnicah 1951.

Da nisem imela sploh nikdar nobenih akcij ali sestankov z dekleti potrjujejo:

Sodja Valentin, predsednik KLO<sup>65</sup>, Kopriivnik 2

Sodja Ivana, njegova žena

Korošec Janez, delavec, Kopriivnik 68

Korošec Ana, njegova žena

Korošec Miha, predsednik zadruga, Kopriivnik 3

Korošec Marija, njegova sestra in gospodinja, Kopriivnik 3

Urh Joža, Kopriivnik 7

Urh Ivana, njegova žena, Kopriivnik 7

Korošec Anton, odbornik OF,<sup>66</sup> Kopriivnik 27 /pri Vršičniku/

Korošec Justina, njegova žena

Mikelj Frančiška, pri Ješprenu

Mikelj Franca, " "

Mikelj Angela, " "

Mikelj Janez, " "

Medja Vincencij, Kopriivnik 4

Korošec Vincencij, Kopriivnik 4

Medja Frančiška, " "

Stare Janez, /pri Skmincu/

Dijak Franc, /Pri Dijaku/

Dijak Marija

Da nisem imela v počitnicah l. 1951 nobenih akcij ne sestankov, potrjujejo iste priče.

Da nisem po počitnicah l. 1947, ko se mi je to prepovedalo, nič več učila verouka, potrjujejo iste priče.

Podpisanima so gornje izjave navedene priče izjavile dne 8. 2. 1952 in so pripravljene te svoje izjave ponoviti pred komerkoli.

Vengust Franc, prof. Grafenauer Milica  
predsednik prof. društva Jesenice<sup>67</sup> prof. pripr.  
na gimn. Jesenice<sup>68</sup>

<sup>61</sup> Krajevni ljudski odbor

<sup>62</sup> Osvobodilna fronta.

<sup>63</sup> Spodaj je lastnoročni podpis

<sup>64</sup> Kot v op. 63.

<sup>65</sup> Prim. op. 61.

<sup>66</sup> Prim. op. 62.

<sup>67</sup> Spodaj je lastnoročni podpis.

<sup>68</sup> Kot v op. 67.

Soočenje na zboru jeseniške Zveze borcev pa ni potekalo tako, kot si je Milica naivno predstavljala. Na sestanku, ki je bil insceniran kot nekak čarovniški proces, so ji v sklopu obtožnice prebrali pismo, ki naj bi ga napisala med vojno. Vanj so vključili sledeče besedilo:<sup>69</sup>

*...Kdor je proti nam, gre rakom žvižgat, to se razume. Streljamo malo, bolj pobijamo. Škoda naboja za partizanske buče. Pred napadom nam tovariš Gorazd podeli odvezo. Svetinjice imamo vsi. Bilo je zelo ganljivo ... Človek mora biti trd za vse. Koder hodimo po hostah, puščamo za sabo grobove...*

Miličin brat Bogo je v navedenem odlomku, katerega avtorstvo so na zboru pripisali Milici, prepoznal del dnevnika belogardistke Roze Uhan - Silve, ki ga je leto prej priobčil Franček Saje v knjigi Belogardizem.<sup>70</sup> Posredoval je pri Borisu Ziherlu, češ da gre za prevaro, in pri Zvezi borcev na Jesenicah zahteval sestanek, kjer naj bi se kleveta umaknila. Ziherl ga je opozoril, da bo z vmešavanjem stvari še poslabšal, od jeseniške Zveze borcev pa ni hotel nihče komentirati zadeve.

Kak dan po obravnavi na zboru jeseniške Zveze borcev NOV,<sup>71</sup> 15. februarja 1952, je Sekretariat za personalno službo Mestnega ljudskega odbora Jesenice izdal odločbo, da država Milici odpoveduje službo. Bratova posredovanja tega sklepa niso spremenila in Milica je ostala "na cesti":

*Mestni ljudski odbor Jesenice, dne 15. II. 1952  
Jesenice*

*Sekr. za pers. službo*

*Štev. I. pers. 43/2 52/Č. S.*

#### ODLOČBA

*o prenehanju uslužbenskega razmerja zaradi odpovedi od strani države.*

*Na podlagi 8. 9. 80. in 90. člena Zakona o državnih uslužbencih /Uradni list LRS<sup>72</sup> štev. 1-2/*

<sup>69</sup> O tem mi je pripovedoval Miličin brat Bogo Grafenauer.

<sup>70</sup> Franček Saje, Belogardizem, Ljubljana 1951, 378; o Rozi Uhan, ki je bila doma iz Straže pri Št. Rupertu na Dolenjskem, je govor na straneh 366-368, 371-372, 376-378.

<sup>71</sup> Prim. op. 57.

<sup>72</sup> Prim. op. 37.

*1949/<sup>73</sup> in sporazumno s Svetom za prosveto in kulturo, ter tukajšnjim Izvršnim odborom MLO<sup>74</sup>:*

#### *odločamo*

*da odpove država službo tov Grafenauer Milici, v zvanju prof.-pripravnik v prosvetni stroki, zaposlena v organizacijski enoti Državna gimnazija - Jesenice z dnem 1. III. 1952.*

*Službe je odvezana z dnem 31. III. 1952., katerega dne isteče odkazni rok od enega meseca.*

*Imenovana nima pravice na odpravnino, ker še ni tri leta nepretrgom v državni službi.*

*Odsek za računovodstvo Državne gimnazije - Jesenice bo z dnem 31. marca 1952 prenehalo izplačevati mesečne dohodke.*

*Proti tej odločbi ima imenovana pravico pritožbe v roku 15 dni po prejemu tega rešenja.*

*Razveljavlja se odločba št. 43/1, z dne 31. 1. 1952.*

*Smrt fašizmu - Sloboda narodu!*

*Predsednik MLO<sup>75</sup>:*

*Kolar Matevž, l. r.*

*Dostavljeno:*

*1x imenovani*

*1x Ravnateljstvu Državne gimnazije<sup>76</sup> - Jesenice*

*1x Uslužbenska mapa*

*1x a/a*

V tistem času je bil vsak, ki je na ta način izgubil službo, ožigosan. Ne glede na kvalifikacije (Milica je bila diplomirana slavistka, opravljeno je imela šolo za socialno skrbstvo na Nizozemskem, od jezikov je aktivno obvladala holandsko in nemško ter pasivno latinsko, grško, francosko, rusko in angleško) se takih nihče ni upal vzeti v službo.

Miličin brat Radogost, jezuit, pa je bil tedaj v Bijeljini v Bosni in ni imel gospodinje. Zato se mu je pridružila in nato skoraj deset let gospodinjila njemu in ubožnim okoliškim otrokom, ki jih je tudi vzgajala, inštruirala za šolo in jih učila jezikov.<sup>77</sup> V Bijeljini je ostala še nekaj časa, tudi ko je bil v drugi polovici leta 1960 Radogost pre-

<sup>73</sup> Navedeni člani omenjajo le način prenehanja delovnega razmerja, ne pa razlogov za prenehanje.

<sup>74</sup> Prim. op. 13.

<sup>75</sup> Prim. op. 13.

<sup>76</sup> Nad besedo je kratica L. s.

<sup>77</sup> Očitno so jo imeli radi, saj so jo še desetletja kasneje, že odrasli, obiskovali v Ljubljani.

meščen v slavonsko Đakovo in je v Bijeljino prišel njegov naslednik. Leta 1962 se je vrnila v Ljubljano brez zagotovljene življenjske eksisten-ce.

Sredi januarja 1963 se je uspela zaposliti v pi-sarni ginekološke klinike kot statistik - analitik. Bila je prva, ki je tam vodila natančno statistično evidenco o različnih ginekoloških posegih (tudi o splavih).<sup>78</sup> V pokoj je stopila konec junija 1969, potem ko je izpolnila minimalne pogoje zanj; kot delovna so ji priznali leta v Bijeljini, ko je opravljala socialno delo s tamkajšnjimi otroki.

V dobrem desetletju preostalega življenja je si-cer zaživela brezskrbneje, vendar je še naprej gojila nadvse dejavno versko življenje. Kritično-predano je spremljala dogajanja v Cerkvi in opravljala svoje socialno poslanstvo, tako da je pomagala bolnim in neboljnim.

Milica je vse življenje v svojem prepričanju združevala zagnan slovenski patriotizem z glo-boko intimno pobožnostjo. Na tako simbiozo povojna, totalitarna komunistična oblast zlasti pri javnih uslužbencih<sup>79</sup> ni pristala. Imela pa je zvezane roke, ker je ustava državljanom sicer za-gotavljala svobodo do veroizpovedi. Nadležne vernike je na vse načine šikanirala in jih skušala načrtno javno očrniti s podtikanjem kaznivih dejanj, ki jih v resnici niso zagrešili.

Marsikdo bi rekel, da si je bila Milica sama kri-va in da je bilo njeno trmasto-naivno vztrajanje, da dokaže svoj prav, nespametno, nepotrebno rinjenje z glavo skozi zid. In vendar je občudo-vanja vredno, da je nekdo za svoje prepričanje pripravljen zastaviti svojo življenjsko usodo.

Po drugi strani pa so razni uradniki, podpisani in omenjeni v zgoraj predstavljenih dokumen-tih, nedvomno hodili po poti najmanjšega upo-ra in bili pri tem neredko "bolj papeški od pape-ža". Zlasti ogabna je bila igra tistih članov jese-niške Zveze borcev, ki so s pomočjo odlomkov dnevnika Roze Uhan falsificirali obremenilno pismo proti Milici za uprizoritev "čarovniškega" procesa februarja 1952. Načrtno zlonamerno so uporabili lažniva in ponarejena sredstva, da bi

Milico onemogočili. Težko bi se zagovarjali, da niso vedeli, kaj počno. Njihova obtožba bi se za Milico mogla končati še mnogo huje, kot se je: npr. z dolgoletnim zaporom. K sreči je Miličin brat Bogo tožitelje postavil na laž in "proces" se je zanj končal "samo" z odpovedjo službe in prisilno brezposelnostjo.

Baje se bližajo časi sprave. Zato sprašujem: Kje ste zdaj, predstavniki tedanje oblasti, da se poke-sate in opravičite za storjene krivice in da se po-klonite spominu te in številnih drugih, podob-nih pokončnih usod?

## Zusammenfassung

### J' ACCUSE

*... oder: Wie kann nach dem Krieg begangenes Unrecht wiedergutmacht werden?*

Der Beitrag beschreibt und dokumentiert eines der Schicksale jener vielen Menschen, die in Slowenien nach dem Zweiten Weltkrieg ihre katholische Weltanschauung nicht verbergen oder gar aufgeben wollten. Der Staat duldet insbesondere bei öffentlichen Bediensteten kein offenes, sondern nur ein verborgenes Glaubensleben. Da aber die Verfassung den Staatsbürgern die Freiheit des Glaubensbekenntnisses garantierte, waren der Obrigkeit die Hände gebunden. So schikanierte sie die ihr lästigen Gläubigen auf jede erdenkliche Art und Weise und versuchte sie durch die Unterstellung von in Wahrheit nicht begangenen Verbrechen öffentlich anzuschwärzen.

Milica Grafenauer (1911-1981), Religions-lehrerin und Slowenischprofessorin, vereinte in ihrer Gesinnung einen betonten slowenischen Patriotismus mit einer tiefen, intimen Gläubig-keit, die sie nicht verschämt versteckte, sondern öffentlich bekannte. Den Unmut der Behörden zog sie sich zum ersten Mal in der zweiten Hälfte des Jahres 1947 zu, als sie auf Wunsch von Eltern eine amtliche Genehmigung für den Religionsunterricht in Koprivnik und Gorjuše zu bekommen versuchte. Diesem Ansuchen wurde nicht stattgegeben. Als sie im Jahr 1948 einen Staatsposten am Gymnasium Jesenice bekam und ihr offenes Glaubensleben nicht aufgab, wurde sie unter dem Vorwand, "daß sie erlogene und alarmierende Nachrichten verbreitet und dadurch die Ruhe der Staats-

<sup>78</sup> Te podatke je uporabljala tudi, ko se je z vso versko go-rečnostjo borila za omejevanje splavov.

<sup>79</sup> Zato ni nenavadno, da so Miličin primer februarja 1952 na jeseniški Zvezi borcev obravnavali obenem z diskreditacijo Kocbeka.

bürger gestört hat", zu 27 Monaten "gesellschaftlich nützlicher" Besserungsarbeit im Frauenarbeitslager in Škrilj in der Gottschee verurteilt. Nachdem sie 6 Monate "abgearbeitet" hatte, wurde sie auf Bewährung entlassen. Ihre Bemühungen zur Aufhebung des ungerechten Urteils hatten keinen Erfolg. Mehr noch: bei einer Versammlung des Verbandes der Kämpfer in Jesenice wurde sie aufgrund eines gefälschten, belastenden Briefes, den sie angeblich während des Krieges geschrieben

hatte, öffentlich verurteilt. Sie verlor ihre Anstellung und blieb gezwungenermaßen längere Zeit arbeitslos.

Das Schicksal Milicas wird durch die Schlüsseldokumentation der Ereignisse illustriert, die in Kopien in ihrem Nachlaß erhalten ist. Aus den Dokumenten sind auch die Unterschriften jener Amtspersonen ersichtlich, die mit der Durchführung der staatlichen Politik gegenüber den lästigen Gläubigen betrauten waren.